

ERYK KOSIŃSKI

ORCID: 0000-0002-2899-5228

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
eryk.kosinski@amu.edu.pl

Czy istnieje prawo energetyczne? Część 1: przedmiot, podmioty i metoda regulacji prawa energetycznego

Abstrakt: W 2022 roku mija 29 lat od głośnej dyskusji na temat statusu prawa gospodarczego (przede wszystkim publicznego prawa gospodarczego) jako nowej gałęzi prawa. Debata ta znalazła swoje miejsce w numerze 1 „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” z 1993 roku. W niniejszej pracy autor podejmuje się próby odpowiedzi na pytanie, czy prawo energetyczne istnieje jako wyodrębniona dziedzina oraz gałąź prawa. Wydaje się przy tym, że dyskusja sprzed lat dotycząca publicznego prawa gospodarczego ma pełne zastosowanie do aktualnego zagadnienia samodzielności prawa energetycznego jako gałęzi prawa i dziedziny badawczej.

Analiza przedmiotu regulacji prawa energetycznego, szczególnych podmiotów — adresatów tej regulacji prawnej, metody regulacji oraz szczególnych jej celów (aksjologia regulacji) prowadzi do wniosku, że postawiona teza jest prawdziwa. W pracy zostały przedstawione ponadto geneza i rozwój prawa energetycznego, począwszy od XIX wieku. Autor dokonuje również przeglądu światowych podręczników z przedmiotowego obszaru, których liczba jest znacząca (zasadniczo są to pozycje anglojęzyczne). Wszystkie przytoczone analizy oraz argumenty przemawiają za wnioskiem o uznanie prawa energetycznego nie tylko za nową dziedzinę badawczą i dydaktyczną, ale także za nową gałąź prawa.

Opracowanie podzielono na dwie części. W części pierwszej prezentowane są argumenty świadczące o odrębności prawa energetycznego, odwołujące się do zagadnień fundamentalnych z tej perspektywy, to jest do przedmiotu regulacji prawa energetycznego, podmiotów regulacji oraz specyfiki metody tej regulacji. Natomiast w części drugiej przedstawione zostają dalsze argumenty popierające kluczową, przedmiotową tezę w zakresie odrębności prawa energetycznego.

Słowa kluczowe: system prawa, gałęzie prawa, prawo energetyczne.

Wprowadzenie

W 2022 roku mija 29 lat od głośnej dyskusji na temat statusu prawa gospodarczego (w tym publicznego prawa gospodarczego) jako nowej gałęzi prawa¹, która znalazła swoje miejsce w numerze 1 „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego” z 1993 roku².

Wydaje się, że ewolucja nauki prawa związana z rozwojem społecznym, rozwojem życia gospodarczego, technologii oraz powiązanych z wymienionymi sferami rozwiązań praktycznych (mechanizmów) mających na celu zagwarantowanie realizacji określonych wartości i celów pozwala na sformułowanie zagadnienia istnienia prawa energetycznego jako autonomicznej dziedziny prawa. Rozważania w tym zakresie mogą być powiązane ogólnie z ewentualnym wyodrębnieniem „prawa regulacyjnego” (prawa regulacji sektorowych) oraz innych regulacji sektorowych, wskazując na prawo telekomunikacyjne, prawo pocztowe, prawo transportu kolejowego itd.

W toku przywołanej na wstępie dyskusji Andrzej Bator podniósł, że wydzielenie grupy norm jako norm odrębnej gałęzi prawa jest zwykle skutkiem dyferencjacji systemu prawa, „tj. rzeczywistego różnicowania się stosunków społecznych oraz — wtórnie — regulujących te stosunki norm prawnych”³. Z kolei uznanie prawa gospodarczego za naukę szczegółową uzależnione jest od zidentyfikowania szczególnych, odrębnych (nieobecnych w innych dyscyplinach prawnych) problemów (zagadnień) dogmatyczno-prawnych, niemożliwych do rozstrzygnięcia przez inne szczegółowe nauki.

Natomiast Adam Chełmoński zwrócił uwagę na trudność w sformułowaniu jednego kryterium określenia granic działu czy gałęzi prawa jako przedmiotu badań, nauczania i stosowania. Jest ona wyraźnie widoczna w przypadku tak zwanych kompleksowych gałęzi (dyscyplin) prawa, jak prawo ochrony środowiska, prawo transportowe, prawo patentowe⁴. Podobnie jak Chełmoński na kompleksowy charakter prawa gospodarczego zwrócił uwagę Janusz Gilas⁵. Zdaniem tego autora odrębność prawa gospodarczego wynika z osobnego przedmiotu regulacji (organizacja gospodarki oraz działalność gospodarcza) oraz specyfiki norm, polegającej na zawarciu (włączeniu) pojęć ekonomicznych.

¹ Karol Kiczka podaje, że w polskiej nauce prawa pierwszy za wyodrębnieniem prawa gospodarczego jako działu prawa opowiedział się Adam Chełmoński sen — już w 1924 roku. Zob. K. Kiczka, *O niektórych kierunkach zmian w prawie gospodarczym publicznym*, [w:] *Nowe kierunki działań administracji publicznej w Polsce i Unii Europejskiej*, red. P. Chmielnicki, A. Dybała, Warszawa 2009, s. 62.

² „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” (dalej: RPEiS) 1993, nr 1, s. 1–45.

³ A. Bator, *Czy istnieje prawo gospodarcze?*, RPEiS 1993, nr 1, s. 3.

⁴ A. Chełmoński, *Co to jest prawo gospodarcze?*, RPEiS 1993, nr 1, s. 7.

⁵ J. Gilas, *Czy istnieje prawo gospodarcze?*, RPEiS 1993, nr 1, s. 10.

Cezary Kosikowski, pisząc o wyodrębnieniu publicznego prawa gospodarczego, wskazał przede wszystkim na szczególny przedmiot regulacji⁶. Powołując się na pracę Henryka Rota (*Jedność i podziały systemu prawa socjalistycznego*, Wrocław 1971), podkreślił, że tworzenie nowego działu prawa jest „sprawą konwencji klasyfikacyjnej i systematyzacyjnej, zależącej od względów teoretycznych, dydaktycznych, zwyczajowych”⁷. I dalej:

jeżeli względy techniki legislacyjnej lub względy specjalizacji naukowo-badawczej bądź dydaktycznej (szkoleniowej) przemawiają za tym, aby pewien kompleks przepisów obowiązującego prawa wyodrębnić w sposób względnie trwały w oddzielny dział prawa, [...] to nie należy wzbraniać się przed dokonaniem takiego zabiegu klasyfikacyjnego⁸.

Teresa Rabska uznała przedmiot regulacji za kluczowe kryterium wyodrębnienia prawa gospodarczego w systemie prawa⁹. Wskazała jednocześnie na szczególne, istotne wartości, którym regulacja ma służyć oraz którymi należy się kierować przy stosowaniu i interpretacji przepisów (jak podstawowe prawa i wolności ekonomiczne ustroju liberalno-kapitalistycznego, wolnorynkowego)¹⁰. Zdaniem autorki za szczególne należy uznać podmioty regulacji (adresaci działań oraz szczególne organy państwa podejmujące te działania) oraz stosunki prawne i formy działań prawnych podejmowanych na podstawie tych przepisów. Autorka dobitnie podkreśliła, że „tylko specjalizacja pozwoli na pełną charakterystykę i zrozumienie działania mechanizmów prawnych”¹¹.

Andrzej Wasilewski stwierdził tymczasem, że do koncepcji prawa gospodarczego należy podejść elastycznie: „nie ma jednego »prawa gospodarczego«, są natomiast możliwe i pożyteczne, stosownie do zamierzonych celów, różne podejścia do problematyki gospodarczej z punktu widzenia prawa”¹². Istotne jest, żeby ujęcie pojęcia było adekwatne (trafne), jasne i proste¹³. Autor ten zauważa jednak, że prawo gospodarcze zasadniczo tworzy kategorię funkcjonalną, która dla celów poznawczych może być traktowana jako odrębna dyscyplina, nie stanowiąc „nowej dziedziny regulacji prawnej”. Określa prawo gospodarcze „sposobem rozważania prawa” (nie w istocie „nowym prawem”)¹⁴.

Podobnie jak Wasilewski na dużą różnorodność w pojmowaniu prawa gospodarczego zwrócił uwagę Stanisław Włodyka. Wskazał dwa możliwe podejścia do kryteriów wyodrębnienia prawa gospodarczego. Po pierwsze, koncepcja wyodrębnienia prawa gospodarczego może się odwoływać do kryteriów metody

⁶ C. Kosikowski, *Idea prawa gospodarczego i jego działy*, RPEiS 1993, nr 1, s. 14–18.

⁷ *Ibidem*, s. 13.

⁸ *Ibidem*.

⁹ T. Rabska, *Jakie prawo gospodarcze — próba odpowiedzi*, RPEiS 1993, nr 1, s. 21.

¹⁰ *Ibidem*, s. 21–22.

¹¹ *Ibidem*, s. 24–25.

¹² A. Wasilewski, *W poszukiwaniu „istoty” prawa gospodarczego?*, RPEiS 1993, nr 1, s. 27.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

i przedmiotu regulacji, jak metoda socjologiczna w uprawianiu prawa, szczególny duch czasu, pozasystemowy charakter norm, szczególna funkcja prawa¹⁵. (Na funkcje prawa gospodarczego uwagę zwracała także Rabska¹⁶). Po drugie, koncepcja wyodrębnienia prawa gospodarczego może się odnosić do ponadgałęziowego charakteru norm będących syntezą norm innych gałęzi prawa (z wyłączeniem tylko prawa karnego i większości prawa prywatnego: cywilnego i handlowego). Niemniej i wtedy kryteria wyodrębnienia to gospodarka jako przedmiot regulacji oraz „sterujące oddziaływanie państwa na gospodarkę”¹⁷. Według Włodyki podział prawa na gałęzie i nauki prawa na dyscypliny nie ma jednakże charakteru obiektywnie istniejącego, a stanowi „akt czysto subiektywny”, „czynność umysłu porządkującą przedmiot poznania celem jego lepszego poznania”. Podstawowe kryterium w tym zakresie to przydatność proponowanego ujęcia¹⁸.

Ostatnia z dyskantów, Czesława Żuławska, podobnie jak pozostali uczestnicy tego bezprecedensowego dyskursu zwróciła uwagę na przedmiot regulacji (kryterium przedmiotowe)¹⁹. Jednocześnie wskazała na względy dydaktyczne i popularyzatorskie oraz podkreśliła, że specjalizacja naukowa jest konieczna z uwagi na potrzebę znajomości problematyki ekonomicznej, tworzącej podłoże społeczno-gospodarcze przepisów²⁰.

Całość dyskusji zwięźliwie podsumowanie autorstwa Rabskiej²¹.

Zreferowane pokrótce poglądy znamienitych przedstawicieli nauki prawa wyrażone w 1993 roku odnośnie do racji i koncepcji wyodrębnienia prawa gospodarczego (czy publicznego prawa gospodarczego) w warunkach nowego ustroju gospodarczego Polski, przejścia od centralnie sterowanej gospodarki socjalistycznej do liberalnej, wolnorynkowej gospodarki kapitalistycznej można z łatwością odnieść do ewentualnych rozważań na temat odrębności „prawa energetycznego”. Są one uzasadnione zachodzącymi w ostatnich 30 latach głębokimi przemianami społeczno-gospodarczymi i technologicznymi oraz wprowadzanymi szczególnymi rozwiązaniami prawnymi, w tym specyficznymi instrumentami prawnymi, właściwymi wyłącznie dla prawa energetycznego.

Niniejsze opracowanie zostało podzielone na dwie części. W części pierwszej prezentowane są argumenty świadczące o odrębności prawa energetycznego, odwołujące się do zagadnień fundamentalnych z tej perspektywy, to jest do przedmiotu regulacji prawa energetycznego, podmiotów regulacji oraz specyfiki metody tej regulacji. W części drugiej przedstawione zostaną dalsze argumenty

¹⁵ S. Włodyka, *Problem prawa gospodarczego — współcześnie*, RPEiS 1993, nr 1, s. 30.

¹⁶ Zob. T. Rabska, *op. cit.*, s. 21.

¹⁷ S. Włodyka, *op. cit.*, s. 30–31.

¹⁸ *Ibidem*, s. 32.

¹⁹ C. Żuławska, *Co to jest prawo gospodarcze?*, RPEiS 1993, nr 1, s. 41.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ T. Rabska, *Co to jest prawo gospodarcze? Podsumowanie dyskusji*, RPEiS 1993, nr 1, s. 42–43.

popierające kluczową, przedmiotową tezę w zakresie odrębności prawa energetycznego, odnoszące się do szczególnych celów (w tym wartości) prawa energetycznego, środków prawnych (instrumentów) regulacji oraz analizy historycznej genezy i początkowego rozwoju prawa energetycznego. Uwagi końcowe obejmują swym zakresem całość rozważań zawartych w obu częściach.

1. Przedmiot regulacji prawa energetycznego

Prawo energetyczne reguluje specyficzną, niepoddaną w zwarty i spójny sposób żadnej innej regulacji prawnej, sferę obejmującą różnego typu relacje (stosunki) między państwem a jego aparatem administracyjnym, przedsiębiorcami sektora energetycznego oraz odbiorcami profesjonalnymi (przedsiębiorcami) i nieprofesjonalnymi (nie-przedsiębiorcami) energii. Wymieniona sfera stosunków społecznych i prawnych zachodzących pomiędzy różnymi podmiotami dotyczy sektora energetycznego, który możemy ujmować przedmiotowo jako stosunki gospodarcze i społeczne między państwem, przedsiębiorcami prowadzącymi działalność w zakresie wytwarzania, przetwarzania, magazynowania, przesyłania i dystrybucji paliw bądź energii i obrotu nimi oraz konsumentami i odbiorcami biznesowymi (przedsiębiorcami). W szerokim rozumieniu do sektora energetycznego zalicza się także działalność w zakresie pozyskiwania źródeł energii (poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie w przypadku nieodnawialnych źródeł energii)²², tym samym w ujęciu tym sektor energetyczny obejmuje również stosunki gospodarcze i społeczne między państwem, przedsiębiorcami prowadzącymi działalność w zakresie pozyskiwania źródeł energii oraz konsumentami i przedsiębiorcami-odbiorcami towarów i usług w tym zakresie²³.

Energetyka z kolei rozumiana jest jako „wyodrębniona część gospodarki, obejmująca całość powiązanych ze sobą procesów związanych z pozyskaniem i wykorzystaniem nośników energii”²⁴. Wyróżniamy dwie postacie (typy) energii:

1. energię pierwotną (EP), bezpośrednio pozyskiwaną z zasobów naturalnych (substancji i sił przyrody, odnawialnych i nieodnawialnych)²⁵;

²² Zob. T. Skoczny, [w:] *Prawo Unii Europejskiej. Prawo materialne i polityki*, red. J. Barcz, Warszawa 2005, s. 525.

²³ Szerzej w tym zakresie zob. E. Kosiński, *Regulacja sektora energetycznego w Unii Europejskiej oraz na Ukrainie. Cele i prawne środki regulacji sektora energetycznego*, Poznań 2019, s. 58–59.

²⁴ Zob. *Energetyka w Unii Europejskiej: droga do konkurencji na rynkach energii elektrycznej i gazu*, red. A. Dobroczyńska, Warszawa 2003, s. 3.

²⁵ Niektóre nośniki energii mogą być wykorzystywane bezpośrednio, niektóre zaś trzeba poddać przetworzeniu w drodze procesu technologicznego przemiany energetycznej. Zob. <https://www.ekologia.pl/wiedza/slowniki/leksykon-ekologii-i-ochrony-srodowiska/przemiana-energii> (dostęp: 14.12.2018). Ustawa z dnia 20 maja 2016 roku o efektywności energetycznej (Dz.U. z 2021 r.

2. energię finalną (bezpośrednią, użyteczną bądź zużycie bezpośrednie), oznaczającą energię pierwotną pomniejszoną o zsumowane straty poniesione w związku z procesem przemian energetycznych oraz przesyłu energii do miejsca przeznaczenia (poboru) energii; innymi słowy — jest to energia lub paliwa używane przez odbiorcę końcowego²⁶.

Sprawność danego systemu energetycznego mierzona jest przez stosunek energii pierwotnej do finalnej. Określany jest on sprawnością przemian energetycznych²⁷.

Energetykę można dzielić w zależności od nośników energii. Można nadto wyodrębniać dalsze podsystemy ze względu na kryterium działalności energetycznej, to jest wytwarzania, przesyłania czy dystrybucji energii²⁸.

Sektor energetyczny podzielić można na podsektory (określane także „sektorami”), biorąc pod uwagę nośnik energii oraz konkretne procesy przemian energetycznych. Najczęściej wymieniane podsektory sektora energetycznego to sektor elektroenergetyczny (energii elektrycznej), sektor gazowniczy (gazowy czy gazu ziemnego), sektor surowcowo-paliwowy (w ramach którego można wyróżnić sektory: węgla kamiennego, węgla brunatnego i paliw płynnych), sektor ciepłownictwa (energetyki ciepłej) oraz sektor energetyki odnawialnej²⁹.

Wskazane stosunki w obrębie zakreślonej materii problemowej mają charakter szczególny, specyficzny, nieobecny w normowaniu przez żadną inną gałąź prawa.

poz. 468 ze zm.), art. 2 pkt 6, definiuje pojęcie energii pierwotnej jako „energię zawartą w pierwotnych nośnikach energii, pozyskiwaną bezpośrednio ze środowiska, a w szczególności: w węglu kamiennym energetycznym (łącznie z węglem odzyskanym z hałd), w węglu kamiennym koksowym, w węglu brunatnym, w ropie naftowej (łącznie z gazoliną), w gazie ziemnym wysokometanowym (łącznie z gazem z odmetanowania kopalń węgla kamiennego), w gazie ziemnym zaazotowanym, w torfie do celów opałowych, oraz energię: wody, wiatru, słoneczną, geotermalną wykorzystywaną do wytwarzania energii elektrycznej, ciepła lub chłodu, a także biomasę w rozumieniu ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o biokomponentach i biopaliwach ciekłych”.

²⁶ Zob. *Energetyka w Unii Europejskiej...*, s. 3. Pojęcie energii finalnej jest zdefiniowane w art. 3 pkt 7 ustawy o efektywności energetycznej jako energia lub paliwa „w rozumieniu art. 3 pkt 1 i 3 ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. — Prawo energetyczne, zużywane przez odbiorcę końcowego”. Zgodnie z ustawą z dnia 10 kwietnia 1997 roku — Prawo energetyczne (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 716 ze zm.), art. 3 pkt 1 i 3, przez energię należy rozumieć „energię przetworzoną w dowolnej postaci”, a przez paliwa „paliwa stałe, ciekłe i gazowe będące nośnikami energii chemicznej”; z kolei paliwa gazowe i paliwa ciekłe definiowane są odpowiednio przez art. 3 pkt 3a i 3b ustawy Prawo energetyczne.

²⁷ Zob. *Energetyka w Unii Europejskiej...*, s. 3.

²⁸ Por. m.in. M. Nowaczek, *Polityka energetyczna Unii Europejskiej w sektorze elektroenergetycznym — liberalizacja i regulacja rynków państw członkowskich i polska ustawa — Prawo energetyczne*, [w:] *Studia z prawa Unii Europejskiej. W piątą rocznicę utworzenia Katedry Prawa Europejskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. S. Biernat, Kraków 2000, s. 567.

²⁹ Zob. *Energetyka w Unii Europejskiej...*, s. 3–4. Zasadniczo energetykę odnawialną można zaliczyć do elektroenergetyki. Zarazem jednak samą energetykę odnawialną można dalej dzielić, ze względu na wykorzystywane siły przyrody czy procesy przemiany, na energetykę wodną (hydroenergetykę), wiatrową, geotermalną, słoneczną, wykorzystującą biomasę itd.

Podkreślenia wymaga ponadto wyjątkowe znaczenie społeczne przedmiotowej sfery regulacji. Znaczenie to jest wieloaspektowe, o dużym natężeniu interesu publicznego. Należy wskazać choćby na takie zagadnienia, jak bezpieczeństwo energetyczne (gwarancje bezpieczeństwa energetycznego), co z jednej strony niesie z sobą ogromną doniosłość dla każdej jednostki (zapewnienie dostaw energii dla ludności), a z drugiej — ma kolosalne znaczenie dla całego społeczeństwa, bliskie bezpieczeństwu militarnemu. W innym kontekście należy podnieść coraz lepiej rozpoznane zjawisko ubóstwa energetycznego oraz prawne formy przeciwdziałania temu zjawisku i zwalczania go. Wreszcie nie sposób nie zauważyć powiązania współczesnego prawa energetycznego z ochroną środowiska naturalnego i walką ze zmianami klimatycznymi (ochrona klimatu). Wymienione zagadnienia, ale i liczne inne, muszą podlegać regulacji jednej wyodrębnionej grupy norm prawnych. Taki wymóg jest konsekwencją skomplikowania i specyfiki regulacji, szczególnej problematyki normowania, a także specyficznego języka regulacji.

2. Podmioty regulacji prawa energetycznego

Podmioty prawa energetycznego, podobnie jak jego przedmiot, to specyficzna i unikalna grupa (czy konglomerat grup) podmiotów o cechach szczególnych, odróżniających je od podmiotów charakterystycznych dla stosunków właściwych dla innych regulacji prawnych, przede wszystkim publicznego prawa gospodarczego, ale też prawa prywatnego (cywilnego czy handlowego, a także prywatnego prawa gospodarczego). W ogólnym ujęciu mogłoby się wydawać, że podmioty prawa energetycznego i publicznego prawa gospodarczego to identyczne zbiory (bądź w znacznym stopniu nachodzące na siebie), jeśli wskażemy przede wszystkim na przedsiębiorców, konsumentów oraz organy administracji gospodarczej państwa. Wszystkie wymienione podmioty mają jednakże cechy szczególne, wyróżniające.

Z jednej strony pierwsza grupa podmiotów prawa energetycznego to w wypadku prawa energetycznego *sensu stricto* przedsiębiorcy prowadzący działalność w zakresie wytwarzania, przetwarzania, magazynowania, przesyłania i dystrybucji paliw bądź energii oraz obrotu nimi³⁰. W sensie szerszym, przy ujęciu sektora energetycznego obejmującym także działalność w zakresie pozyskiwania źródeł energii (poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie w przypadku nieodnawialnych źródeł energii), to dodatkowo przedsiębiorcy prowadzący działalność w sferze pozyskiwania źródeł energii. Wskazani przedsiębiorcy co do zasady mają charakter przedsiębiorców sektorów sieci infrastrukturalnych, zazwyczaj cieszących się pozycją naturalnych monopolistów na danym rynku³¹. Przedsię-

³⁰ Na szczególnych adresatów publicznego prawa gospodarczego, to jest przedsiębiorców, zwracała w 1993 roku uwagę T. Rabska, *Jakie prawo gospodarcze...*, s. 21 i 25.

³¹ E. Kosiński, *op. cit.*, s. 52 i 265.

biorcy ci mają specyficzny, własnościowy i organizacyjny rodowód, są to bowiem (w Europie oraz na innych kontynentach, odmiennie w USA) z reguły dawne państwowe monopole, przedsiębiorstwa państwowe (w różnej formie prawnej), aktualnie skomercjalizowane (postpaństwowe przedsiębiorstwa), ewentualnie podlegające prywatyzacji (choćby częściowej) na skutek odejścia od koncepcji państwa świadczącego i interwencjonizmu poprzez własność (odejście od nacjonalizacji)³². Wreszcie, co należy podkreślić, przedsiębiorcy ci bądź są właścicielami, bądź dysponują pod różnymi tytułami prawnymi wielką infrastrukturą techniczną o trudnej do oszacowania wartości. Infrastruktura ta (czy raczej dostęp do niej) warunkuje możliwość podjęcia i wykonywania działalności w sektorze energetycznym. Co więcej, brak dostępu do takiej infrastruktury oznacza absolutną niemożliwość podjęcia i wykonywania działalności w tym sektorze (całkowita bariera wejścia na rynek). Oddaje to anglosaska doktryna urządzeń koniecznych (ang. *critical facilities, essential facilities*)³³.

Druga grupa podmiotów regulacji prawa energetycznego (adresatów tej regulacji prawnej) to odbiorcy energii elektrycznej, których możemy podzielić na konsumentów (nie-przedsiębiorców) oraz odbiorców biznesowych (przedsiębiorców). Także te grupy adresatów prawa energetycznych charakteryzują się określoną, unikalną specyfiką. Można tu wskazać na takie szczególne podmioty, jak odbiorcy w gospodarstwach domowych czy odbiorcy wrażliwi, obdarzeni wyjątkowymi uprawnieniami i przywilejami w zakresie odbioru energii³⁴.

Trzecia grupa podmiotów to odbiorcy energii będący przedsiębiorcami, zwłaszcza mikro- i małymi przedsiębiorcami (w sektorze gazu ziemnego małymi i średnimi przedsiębiorcami). Ci ostatni cieszą się szczególnym podejściem unijnego prawodawcy, dysponują bowiem specyficznymi prawami na gruncie unijnej regulacji energetycznej.

Z drugiej strony pośród podmiotów regulacji prawa energetycznego stopniowo pojawiają się coraz to nowsze formy organizacyjne o innym nieco, mieszanym charakterze, strukturze i zadaniach. Przede wszystkim dotyczy to rozwijającej się energetyki rozproszonej i prosumenckiej, powiązanej z promowaniem i rozwojem wytwarzania energii z odnawialnych źródeł, gdzie dochodzi do połączenia

³² Por. m.in. R. Nagaj, *Changes in the Regulation of the Electricity Sector as a Factor in Stimulating Economy Development in Poland in 2000–2014*, „Journal of International Studies” 9, 2016, nr 1, s. 117.

³³ Zob. E. Kosiński, *op. cit.*, s. 52 i 265.

³⁴ Kategorię odbiorców wrażliwych (ang. *vulnerable customers*) do unijnego obrotu prawnego wprowadziły dyrektywy drugiego pakietu energetycznego: dyrektywa Rady i Parlamentu Europejskiego 2003/54/WE z dnia 26 czerwca 2003 roku w sprawie wspólnych zasad wewnętrznego rynku energii elektrycznej (Dz.U. UE L 176 z 15.07.2003, s. 37), pkt 2 i pkt 24 preambuły, art. 3 ust. 5 dyrektywy, oraz dyrektywa Rady i Parlamentu Europejskiego 2003/55/WE z dnia 26 czerwca 2003 roku dotycząca wspólnych zasad rynku wewnętrznego gazu ziemnego i uchylająca dyrektywę 98/30/WE (Dz.Ur. L 176 z 15.07.2003, s. 57), pkt 2 preambuły, art. 3 ust. 3 dyrektywy. Por. *ibidem*, s. 111, 119, 160–161, 165 i 272.

wytwarzania i konsumpcji energii (zasadniczo elektrycznej), jak klastry energii (mające charakter umów cywilnoprawnych pomiędzy podmiotami prawa)³⁵, spółdzielnie energetyczne³⁶, obywatelskie społeczności energetyczne (ang. *citizen energy community*)³⁷ czy też odbiorcy aktywni (ang. *active customer*)³⁸.

Wszystkie wymienione podmioty prawa energetycznego cieszą się szczególnymi uprawnieniami, przyznanymi przez konkretne przepisy. Uprawnienia te z natury mają charakter publicznoprawny, a także prywatnoprawny (o cywilnoprawnych konsekwencjach). Wiele z tych podmiotów obciążonych jest równocześnie określonymi obowiązkami. Szczególny, specyficzny charakter wskazanych uprawnień i obowiązków wymusza zebranie i ujęcie regulacji prawnej w tym zakresie w jeden zwarty obszar. Podobnie specjalizacji wymagają badania naukowe nad wskazanym obszarem.

Wreszcie należy wskazać na szczególne krajowe i unijne organy administracji, właściwe wyłącznie dla regulacji sektora energetycznego, jak przede wszystkim krajowy i unijny organ regulacyjny dla sektora energetycznego (Prezes Urzędu Regulacji Energetyki, Agencja do spraw Współpracy Organów Regulacji Energetyki).

3. Metoda regulacji prawa energetycznego

Metoda normowania (oddziaływania na życie społeczne)³⁹ prawa energetycznego co do zasady jest tożsama z metodą właściwą dla publicznego prawa gospodarczego, tak więc przede wszystkim mamy tu do czynienia z metodą nakazów i zakazów, których wykonanie zabezpieczone jest sankcjami (metoda administracyjna)⁴⁰.

³⁵ Zob. art. 2 pkt 15a, art. 38a ust. 3–5 ustawy z dnia 20 lutego 2015 roku o odnawialnych źródłach energii (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 610 ze zm.). Por. E. Kosiński, *Komentarz do art. 38a–38b ustawy o odnawialnych źródłach energii*, [w:] *Prawo energetyczne. Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Ustawa o rynku mocy. Komentarz*, red. M. Czarnecka, T. Ogłódek, Warszawa 2020, s. 889–891.

³⁶ Zob. art. 2 pkt 33a, art. 38c–38o ustawy o odnawialnych źródłach energii.

³⁷ Zob. ust. 43–47 preambuły, art. 2 pkt 11, art. 6 ust. 3, art. 16 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/944 z dnia 5 czerwca 2019 roku w sprawie wspólnych zasad rynku wewnętrznego energii elektrycznej oraz zmieniającej dyrektywę 2012/27/UE, Dz.Urz. L 158, 14.06.2019, s. 125.

³⁸ Zob. ust. 42 oraz ust. 10, ust. 37, ust. 55 (ogólnie o aktywnych konsumentach energii) preambuły, a także art. 2 pkt 8, art. 15 dyrektywy 2019/944.

³⁹ Metoda regulacji prawnej rozumiana jako sposób, w który prawo kształtuje stosunki społeczne. Zob. A. Zieliński, *Prawo cywilne i metoda cywilistyczna w systemie prawa*, [w:] *Dziedziny prawa, dyscypliny i metody prawnicze*, red. T. Giaro, Warszawa 2013, s. 70.

⁴⁰ Z. Ziemiński, „Problemy podstawowe prawoznawstwa”, *Warszawa 1980*, [w:] *Z teorii i filozofii prawa Zygmunta Ziemińskiego*, red. S. Wronkowska, Warszawa 2007, s. 3–4. Zob. też A. Zieliński, *op. cit.*, s. 70–71.

Co do metody badawczej prawa energetycznego, podobnie jak w przypadku publicznego prawa gospodarczego⁴¹, duże znaczenie ma problematyka socjotechniczna. Ponadto niezwykle przydatne, czy wręcz kluczowe, jest sięganie do nauk pozaprawnych, przede wszystkim ekonomii i nauki o zarządzaniu, ale też innych nauk społecznych (w tym socjologii). Co więcej, w wypadku prawa energetycznego konieczne, wręcz fundamentalne, jest odwoływanie się do wiedzy i wyników badań z zakresu nauk o środowisku (ekologia, sozologia, inne) oraz nauk technicznych (inżynieryjno-technicznych)⁴². Zarówno problematyka procesów zachodzących w środowisku naturalnym, jak i wiedza techniczna (inżynieryjna) dotycząca sektora energetycznego (choćby w zakresie wytwarzania energii, przesyłu, magazynowania, energoefektywności itd.) ma bowiem charakter wręcz *sine qua non*, warunkujący prawidłowość i poprawność prowadzonych badań w obrębie prawa energetycznego. Tak daleko sięgającej konieczności i zależności danej dziedziny prawa od nauk pozaprawnych nie obserwuje się w przypadku innych uznanych gałęzi prawa — dlatego też możliwa była teza o swoistości metody regulacji prawa energetycznego⁴³.

Ponadto należy zauważyć, że w związku z tak dużym znaczeniem nauk pozaprawnych dla prawa energetycznego w tym obszarze regulacji mamy do czynienia z bezprecedensowym przenikaniem pojęć i instrumentów (mechanizmów) ze sfery nauk pozaprawnych. Miejsce ma tu więc nie tylko ekonomizacja prawa, właściwa zasadniczo dla publicznego prawa gospodarczego⁴⁴, ale też włączenie do norm prawa energetycznego konstrukcji pozaprawnych ze sfery nauk technicznych oraz nauk o środowisku (warto tu wskazać choćby na regulację wytwarzania energii z odnawialnych źródeł energii czy regulację energoefektywności i energooszczędności).

Podsumowanie

Prawo energetyczne bezsprzecznie nie należy do podstawowych, klasycznych gałęzi prawa. Można natomiast poddać pod dyskusję, czy przedmiotowy obszar normowania wyodrębnił się w tym wypadku jako nowa kompleksowa gałąź wtórna, pośrednia. Taki proces wyodrębniania się szczegółowych obszarów nor-

⁴¹ Zob. T. Rabska, *Jakie prawo gospodarcze...*, s. 23.

⁴² Aktualnie dyscyplina „inżynieria środowiska, górnictwo i energetyka” przynależy do dziedziny nauk inżynieryjno-technicznych według rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 roku w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1818).

⁴³ Jednocześnie A. Bator w 1993 roku argumentował jednak, że „odrębności żadnej szczegółowej nauki prawa nie da się uzasadnić metodologicznie” — *idem*, *op. cit.*, s. 4.

⁴⁴ Na zjawisko to w 1993 roku zwracał uwagę J. Gilas, *op. cit.*, s. 10.

mowania co do zasady dopuszczali już znamienici teoretycy prawa — Zygmunt Ziemiński⁴⁵ i Franciszek Longchamps de Brier⁴⁶.

Oczywiście rozróżnić winno się prawo energetyczne jako dział prawa i prawo energetyczne jako specjalizację badań i przedmiot dydaktyczny (nauczania uniwersyteckiego). Po analizie przedmiotu regulacji prawa energetycznego, szczególnych podmiotów oraz metody tej regulacji wydaje się, że prawo energetyczne wykracza „poza tradycyjne ramy” publicznego prawa gospodarczego⁴⁷. Szczególny charakter ma przedmiot normowania prawa energetycznego, to jest różnego typu stosunki społeczne i prawne zachodzące w sektorze energetycznym pomiędzy jego podmiotami. Także wyjątkowi są adresaci regulacji — po pierwsze, specyficzny aparat administracji państwowej na poziomie centralnym (można go określić „aparatem administracji energetycznej”); po drugie, podmioty sektora energetycznego: przedsiębiorcy energetyczni oraz odbiorcy energii (przedsiębiorcy i nie-przedsiębiorcy — konsumenci). Wreszcie metoda regulacji prawa energetycznego cechuje się określoną osobliwością, jeśliby wskazać na znaczenie problematyki socjotechnicznej oraz nauk pozaprawnych, jak nauka ekonomii, nauka o zarządzaniu, socjologia, nauka o środowisku (ekologia, sozologia, inne) oraz nauki techniczne (inżynierijno-technicznych). Unikalne zdaje się swoiste „przeziąknięcie” czy „nasączenie” prawa energetycznego elementami przynależnymi do ekonomii, zarządzania oraz nauk technicznych.

Bibliografia

- Bator A., *Czy istnieje prawo gospodarcze?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, nr 1.
- Chelmoński A., *Co to jest prawo gospodarcze?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, nr 1.
- Dyer H., Trombetta M.J., *The Concept of Energy Security: Broadening, Deepening, Transforming*, [w:] *International Handbook of Energy Security*, red. H. Dyer, M.J. Trombetta, Cheltenham-Northampton, MA 2013.
- Eide A., *Freedom from Need: The Universal Right to an Adequate Standard of Living — Origins, Obstacles and prospects*, [w:] *Human Rights. Limitations and Proliferation*, red. P. Wahlgren, Stockholm 2010.
- Energetyka w Unii Europejskiej: droga do konkurencji na rynkach energii elektrycznej i gazu*, red. A. Dobroczyńska, Warszawa 2003.
- Energy Law and Economics*, red. M. Klaus, B.R. Huber, Cham 2018.

⁴⁵ Z. Ziemiński, *op. cit.*, s. 4.

⁴⁶ F. Longchamps de Brier, „Problemy pogranicza prawa administracyjnego”, „*Studia Prawnicze*” 1967, z. 16, [w:] Franciszek Longchamps de Brier. *Pisma wybrane z lat 1934–1970*, wyb. i wstęp Z. Kmiecik, Warszawa 2019, s. 339–340.

⁴⁷ Tak o publicznym prawie gospodarczym i jego wykraczaniu poza ramy prawa administracyjnego pisała w 1993 roku T. Rabska, *Jakie prawo gospodarcze...*, s. 22.

- Energy Law in Europe. National, EU and International Law and Institutions*, red. M. Roggenkamp, A. Rønne, C. Redgwell, I. Del Guayo, Oxford 2016.
- Fershee J.P., *Energy Law: A Context and Practice Casebook*, Durham, NC 2020.
- Gao A.M.Z., *Promotion of Renewable Electricity: Free Trade and Domestic Industrial Development*, [w:] *Research Handbook on International Energy Law*, red. K. Talus, Cheltenham-Northampton, MA 2014.
- Gilas J., *Czy istnieje prawo gospodarcze?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, nr 1.
- Gilbert R.J., Kahn E.P., Newberry D.M., [w:] *International Comparisons of Electricity Regulation*, red. R.J. Gilbert, E.P. Kahn, Cambridge 2006.
- Heffron R., *Energy Law. An Introduction*, Cham-Heidelberg-New York-Dordrecht-London 2015.
- Jasiński P., Skoczny T., Yarrow G., *Konkurencja a regulacja w energetyce*, Warszawa 1995.
- Kiczka K., *O niektórych kierunkach zmian w prawie gospodarczym publicznym*, [w:] *Nowe kierunki działań administracji publicznej w Polsce i Unii Europejskiej*, red. P. Chmielnicki, A. Dybała, Warszawa 2009.
- Kiczka K., *Wokół publicznego prawa gospodarczego*, [w:] *Fenomen prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa Profesora Jana Zimmermanna*, red. W. Jakimowicz, M. Krawczyk, I. Niżnik-Dobosz, Warszawa 2019.
- Klass A., Wiseman H., *Energy Law*, St. Paul, MN 2020.
- Kosikowski C., *Idea prawa gospodarczego i jego działy*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, nr 1.
- Kosiński E., *Komentarz do art. 38a–38b ustawy o odnawialnych źródłach energii*, [w:] *Prawo energetyczne. Ustawa o odnawialnych źródłach energii. Ustawa o rynku mocy. Komentarz*, red. M. Czarnecka, T. Ogłódek, Warszawa 2020.
- Kosiński E., *Regulacja sektora energetycznego w Unii Europejskiej oraz na Ukrainie. Cele i prawne środki regulacji sektora energetycznego*, Poznań 2019.
- Kosiński E., *Usługi w ogólnym interesie gospodarczym a reguły ochrony konkurencji w Unii Europejskiej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, nr 4.
- Król-Bogomilska M., *Głos w dyskusji*, [w:] *Dziedziny prawa, dyscypliny i metody prawnicze*, red. T. Giaro, Warszawa 2013.
- Longchamps de Brier F., „*Problemy pogranicza prawa administracyjnego*”, „*Studia Prawnicze*” 1967, z. 16, [w:] *Franciszek Longchamps de Brier. Pisma wybrane z lat 1934–1970*, wyb. i wstęp Z. Kmiecik, Warszawa 2019.
- Miłoszevska D., *Nowy Porządek Świata jako polityczna forma globalizacji*, „*Geopolityka: Biuletyn naukowo-analityczny Instytutu Geopolityki*” 2009, nr 1 (2).
- Nagaj R., *Changes in the Regulation of the Electricity Sector as a Factor in Stimulating Economy Development in Poland in 2000–2014*, „*Journal of International Studies*” 9, 2016, nr 1.
- Natural Gas. History*, <http://naturalgas.org/overview/history/>.
- Nowaczek M., *Polityka energetyczna Unii Europejskiej w sektorze elektroenergetycznym — liberalizacja i regulacja rynków państw członkowskich i polska ustawa — Prawo energetyczne*, [w:] *Studia z prawa Unii Europejskiej. W piątą rocznicę utworzenia Katedry Prawa Europejskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. S. Biernat, Kraków 2000.
- Prawo Unii Europejskiej. Prawo materialne i polityki*, red. J. Barcz, Warszawa 2005.
- Rabska T., *Co to jest prawo gospodarcze? Podsumowanie dyskusji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, nr 1.
- Rabska T., *Działania administracji publicznej w świetle współczesnej koncepcji publicznego prawa gospodarczego*, [w:] *Instrumenty i formy prawne działania administracji*, red. B. Popowska, K. Kokocińska, Poznań 2009.
- Rabska T., *Jakie prawo gospodarcze — próba odpowiedzi*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, nr 1.

- Research Handbook on International Energy Law*, red. K. Talus, Cheltenham-Northampton, MA 2014.
- Rossi J., *The Brave New Path of Energy Federalism*, „Texas Law Review” 95, 2016.
- Routledge Handbook of Energy Law*, red. T. Hunter, I.H. Anchustegui, P. Crossley, G.M. Alvarez, London-New York 2020.
- Saarmann Gonzáles G.S., *Evolving Jurisdiction under the Federal Power Act: Promoting Clean Energy Policy*, „UCLA Law Review” 63, 2016.
- Skoczny T., [w:] *Prawo Unii Europejskiej. Prawo materialne i polityki*, red. J. Barcz, Warszawa 2005.
- Szafrński A., *Prawne oddziaływania państwa na energetykę — kryterium podziału*, [w:] *Prawne instrumenty oddziaływania na gospodarkę*, red. A. Powałowski, Warszawa 2016.
- Szafrński A., *Prawo energetyczne. Wartości i instrumenty ich realizacji*, Warszawa 2014.
- Talus K., *EU Energy Law and Policy*, Oxford 2013.
- Talus K., *Introduction to EU Energy Law*, Oxford 2016.
- Walker G., *The Right to Energy? If so on What Terms?*, National Chengchi University, Taiwan 2014, <http://www.demand.ac.uk/wp-content/uploads/2014/12/Taipei-Right-to-Energy-Nov14.pdf>.
- Walker G., *The Right to Energy: Meaning, Specification and the Politics of Definition*, „L'Europe en Formation” 2015, nr 4 (378).
- Wasilewski A., *W poszukiwaniu „istoty” prawa gospodarczego?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, nr 1.
- Włodyka S., *Problem prawa gospodarczego — współcześnie*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, nr 1.
- Wyssession M.E., *The Science of Energy. Resources and Power Explained. Course Guidebook*, Chantilly, VA 2016.
- Zieliński A., *Prawo cywilne i metoda cywilistyczna w systemie prawa*, [w:] *Dziedziny prawa, dyscypliny i metody prawnicze*, red. T. Giaro, Warszawa 2013.
- Ziemiński Z., „*Problemy podstawowe prawoznawstwa*”, Warszawa 1980, [w:] *Z teorii i filozofii prawa Zygmunta Ziemińskiego*, red. S. Wronkowska, Warszawa 2007.
- Żuławska C., *Co to jest prawo gospodarcze?*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1993, nr 1.

Does Energy Law Exist? Part 1: The Subject, Entities and Method of the Regulation

Summary

In 2021, 28 years have passed since the prominent discussion on the status of economic law (including, in particular, public economic law) as a new branch of law. This discussion found its place in the first issue of the *Legal, Economic and Sociological Movement* of 1993. In this work, the author tries to answer the question of whether energy law exists as a separate field (regarding research and university teaching) and branch of law. It seems that the discussion from years ago on public economic law is fully applicable to the current issue of the independence of energy law as a branch of law and research. The analysis of the subject of energy law regulations, specific subjects — addressees of this legal regulation, the method of regulation and its specific goals (axiology of regulation) — leads to the conclusion that the thesis is true. The work also presents the genesis and development of energy law from the 19th century. The author reviews the world's textbooks in this area, the number of which is quite significant (mainly English-language items). All

the above-mentioned analyses and arguments support the motion to recognize energy law not only as a new research and teaching field, but also as a new branch of law.

This publication is divided into two parts. In the first part, there are fundamental arguments related to the subject of the regulation, entities governed by the regulation, and the specific method of the regulation, which are in favor of treating energy law as an independent branch of law.

Keywords: legal system, branches of law, energy law.